

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІСТОРІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

УДК 94(100):316.32

DOI: <http://doi.org/10.17721/2524-048X.2019.14.58-72>

Наталія Городня

доктор історичних наук, доцент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Київ, Україна

ГЛОБАЛЬНА ІСТОРІЯ, ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ І ГЛОБАЛІЗАЦІЯ

Анотація. Метою статті є висвітлення основних концепцій глобальної історії, з'ясування і обговорення зв'язків між глобальною історією, всесвітньою історією і глобалізацією.

Дослідження засвідчило, що глобальну історію розглядають у двох різних площинах – як сферу дослідження і методологію. У першому випадку вона має тісні зв'язки з всесвітньою історією і глобалізацією, у другому – формує специфічні підходи до вивчення і викладання історії в цілому.

Як сфера дослідження глобальна історія також розглядається у двох значеннях – як форма всесвітньої історії, основана на певних методологічних принципах, або як історія глобалізації. Як методологія глобальна історія включає такі основні принципи як відмова від європоцентризму, розуміння минулого як інтегрованого цілого, акцент на зв'язках, взаємодії і взаємних впливах через кордони (державні, культурні тощо), міждисциплінарність.

Виникнення глобальної історії було реакцією істориків на появу у 1980-1990-х рр. концепції глобалізації. На позиції глобальної історії перейшли ті історики-всесвітники, хто прийняли «глобальний поворот» у методології або ж почали вивчати глобалізацію з історичної перспективи. Глобальна історія як методологія передбачає також вивчення подій і процесів на локальному, національному і регіональному рівнях, у ширшому глобальному контексті, що дозволяє застосовувати його до вивчення історії в цілому.

Ключові слова: глобальна історія, всесвітня історія, глобалізація, історія глобалізації, методологія історичного дослідження

Останніми роками в Україні суттєво зріс інтерес до глобальної історії, про що, між іншим, свідчить її обговорення на багатьох наукових конференціях і методичних семінарах. Це значною мірою стало наслідком активізації міжнародних обмінів за участю українських викладачів і студентів і відвідин ними європейських університетів, де викладається дисципліна «Глобальна історія».

Сутність глобальної історії, передусім її відмінність від всесвітньої історії, залишається погано зрозумілою в Україні. Проте це характерно і для інших країн. Як свідчить дослідження міжнародної групи вчених у рамках проекту Еразмус «Кліовелд» (CLIOHWORLD2), у європейських університетах відмінності між дисциплінами «Глобальна історія» і «Всесвітня історія»

відсутні або ж, навпаки, їхній зміст суттєво відрізняється. Часто вони слідують траєкторіями національних історій, поєднуючи їх зі «світом». При цьому світ, як правило, розглядається через національну призму з акцентом на колишні імперії, країни еміграції, неєвропейських партнерів, конкурентів, ворогів. Часто увага до «неєвропейського» світу привертається тоді, коли його історія пов'язана з європейською, що відбувалося у періоди географічних відкриттів, меркантилізму, імперіалізму, колоніалізму, двох світових війн, процесу деколонізації, наднаціонального співробітництва і створення міжнародних організацій [19, с. хii]. Існують різні визначення термінів «світова» і «глобальна» історія, які у багатьох випадках обумовлені науковими традиціями різних країн, що створюють підґрунтя для їхнього різного розуміння і використання. Більше того, у деяких мовах, терміни «глобальний» і «всесвітній» важко, а то й неможливо, відокремити [19, с. xi].

У міжнародному науковому середовищі продовжується обговорення сутності глобальної історії, включаючи питання, як вона корелюється з всесвітньою історією й історією глобалізації. Серед найбільш помітних праць останніх років – книга німецького історика Себастьяна Конрада «Що таке глобальна історія» [12], стаття професора Принстонського університету Джеремі Аделмана «Чим є глобальні історія сьогодні» [4] і її обговорення на сторінках «Журналу глобальної історії» [13; 3; 10].

Автор цієї статті виклала своє бачення сутності глобальної історії у публікації «Глобальна чи всесвітня історія. Вплив концепції глобалізації на вивчення і викладання історії» [1]. У ній глобальна історія представлена як сфера міждисциплінарних досліджень, яка вивчає історію глобалізації, зосереджуючись на цьому явищі в цілому і на окремих його компонентах з історичної перспективи. Однак ці висновки є дискусійними і відображають лише одну з концепцій глобальної історії, про що свідчать останні публікації на цю тему.

Метою статті є висвітлення основних концепцій глобальної історії, з'ясування і обговорення зв'язків між глобальною історією, всесвітньою історією і глобалізацією. Наукова новизна дослідження полягає у постановці й обговоренні актуальної і дискусійної наукової проблеми, яка має важливе теоретичне і практичне значення, проте до цього часу не знайшла достатнього розуміння серед українських науковців і педагогів.

Глобальну історію розглядають як правило, у двох площинах – як сферу дослідження і методологію. Такий підхід знаходимо у праці С. Конрада. З одного боку, він вважає глобальну історію формою всесвітньої історії, однією з

її інтерпретацій, до принципів якої належать передусім відмова від європоцентристського підходу і розуміння минулого як інтегрованого цілого. З іншого боку, на його думку, глобальна історія є передусім новою методологією дослідження, синтезом низки методологічних підходів, таких як компаративна історія, транснаціональна історія, теорія світ-системи, постколоніальні дослідження, школа множинної модерності, імперська історія (в залежності від визначення) та інших [29, с. 24, 26-27].

Такі підходи в цілому поділяють автори Принстонського підручника з глобальної історії «Світ разом – світ окремо», вперше опублікованого у 2002 р. Вони вважають, що «глобальна історія є всесвітньою історією» [31, с. xvii]. Водночас, на їхню думку, вона є методологічним підходом до написання і викладання всесвітньої історії, який включає такі принципи: по-перше, всесвітня історія не має справи з регіонами і культурами світу як окремими одиницями, але ставить кожну з них у ширший географічний контекст в хронологічному порядку і зосереджується на періодах значущих змін в організації і розвитку людства; по-друге, це не історія, сконцентрована на Заході, вона дотримується географічного балансу і представляє історію усього світу; по-третє, вона намагається зрозуміти різні спільноти на їхніх власних умовах і виявити їхній вплив на інші частини світу; по-четверте, вона наголошує на зв'язках і розривах всередині й поза межами спільнот, і, врешті, вона є наративом великих тем і порівнянь на високому рівні. У зв'язку з цим, глобальна історія намагається ідентифікувати основні сили, які рухають історію, акцентувати на ключових інноваціях, які змінили світ і життя людей у ньому [31, с. xvii-xviii]. За таких методологічних підходів всесвітня історія не є історією окремих регіонів світу в різні періоди часу (що є концепцією, яка застосовуються в українських університетах).

Отже, у цій праці глобальна історія розглядається як форма всесвітньої історії з акцентом на зв'язках, взаємодії і взаємному впливі. Це дозволяє історику уникнути двох негативних факторів. Першим є увага лише до «ключових» країн, другим – вивчення всієї історії усього світу (універсальної історії), що передбачає запам'ятовування великої кількості інформації замість розуміння основних тенденцій і факторів розвитку людства.

Появу глобальної історії відносять до 1980-х – початку 1990-х рр. Концепції глобалізації, що почали формуватися у цей час, дали новий імпульс дебатам про сутність і методологію всесвітньої історії. Оскільки вона мала довгу історію, основану на європоцентризмі, під впливом досліджень глобалізації історики спробували відійти від нього і почали вивчати історію з

глобальної перспективи, акцентуючи на зв'язках між народами і спільнотами через торгівлю, міграції, різні мережі й міжнародні інституції [20, с. 4]. Концепція «зв'язків» (connections) почала переважати домінуючу раніше тему – цивілізації [20, с. 2]. Популярності серед істориків-всесвітників набули теми, які мали транснаціональний чи транскультурний характер. Центральними темами дослідження стали історія рабства, мобільність, міграції, діаспори, прикордоння, гібридні і змішані ідентичності тощо. Вражаючі економічні успіхи країн Азії у 1990-х рр. надали імпульсу дослідженням у сфері глобальної економіки.

Британські історики Р. Дрейтон і Д. Мотадел розглядають глобальну історію передусім як «зміни у поясненні історії» [13, с. 3] і підхід до минулого, оснований на двох моделях (методах) – компаративному, тобто порівняльному (comparative) і конективному (connective), тобто поєднуваності. Компаративний підхід націлений на розуміння подій в одному місці через вивчення їх подібності і відмінностей від подій, які відбулися в інших місцях. Конективний підхід з'ясовує наскільки історія формується через просторову і/чи часову взаємодію окремих історичних спільнот. Ці два підходи можуть використовуватися окремо чи поєднуватися. Хоча вони не нові, як і глобальна історія як жанр в цілому, в другій половині ХХ ст. вони отримали радикально новий смисл [13, с. 3-4].

Новий підхід до всесвітньої історії, що виходив поза межі цивілізацій, бере початок з праці Уільяма Мак Нейла «Піднесення Заходу», виданої у 1963 р. [25]. Будучи послідовником А. Тойнбі У. Мак Нейл брав за основу дослідження цивілізації, проте вважав, що вони відкриті для впливу і запозичень. Це відкривало шлях до вивчення міжцивілізаційних зв'язків й інтегрованого підходу до світу, який був розвинутий у його наступних працях, а також у працях Фернанда Броделя [11], Іммануеля Валлерстайна [32], Джанет Абу-Лугод [2], інших вчених. Так, І. Валлерстайн, обравши відправним пунктом для аналізу економіку, представив світ як єдине ціле, що складається з ядра, напівпериферії і периферії. Його теорія «світ-систем» заклала підвалини однієї з найбільш впливових шкіл глобалістики – міждисциплінарної галузі дослідження глобалізації. Під впливом глобалістики історики-всесвітники також почали запозичати методологію інших наук, таких як економіка, соціологія, біологія, геологія, лінгвістика тощо.

Глобалізація суттєво змінила шляхи осмислення історії передусім через те, що більше не було можливим вивчати держави, народи й інші спільноти в ізоляції. Двома іншими важливими чинниками, які вплинули на появу

глобальної історії як форми всесвітньої історії і методології, були, по-перше, крах європейських імперій і вимоги постколоніальних націй мати власне місце у світовій історії; по-друге, вплив після 1960-х рр. «історії знизу» (subaltern studies), яка була виявом прагнення істориків зрозуміти історичний процес з позиції підпорядкованих груп населення (жінок, бідних, не білих, представників «глобального Півдня») [13, с. 5].

Під впливом цих чинників відбувся «глобальний поворот» у методології всесвітньої історії, який характеризувався інтегрованим підходом, використанням міждисциплінарної методології, відмовою від цивілізаційного підходу на користь міжкультурної взаємодії і взаємозв'язків, що виходять за межі кордонів, і відкиданням європоцентризму. Хоча вплив європоцентризму відчувався в усьому світі, але найбільшою мірою він був характерним для європейських істориків, представників держав – колишніх метрополій. Тепер історики намагалися відійти від погляду на минуле через призму Заходу як центрального і домінуючого рушія світового розвитку. Цей новий підхід ознаменувався використанням термінів «глобальна історія», «нова глобальна історія» чи «дослідження глобальності».

У перші роки ХХІ ст. вийшло багатьох впливових праць з глобальної історії, включаючи книги «Глобалізація у світовій історії» (під редакцією А. Г. Хопкінса [16], «Велика дивергенція» К.Померанца [26] і «Народження сучасного світу» К.Бейлі [7].

З 2006 р. почав виходити «Журнал глобальної історії» як основний друкований орган цього нового напрямку в історичній науці. Він визначав існування ледь помітних відмінностей між тісно взаємопов'язаними сферами глобальної і всесвітньої історії. Проте консенсус щодо сутності цих відмінностей не сформувався. Тим більше, що «Журнал всесвітньої історії», офіційний журнал Асоціації всесвітньої історії, що виходив з 1990 р., також позиціонував себе як «новий форум для глобальної історії» [20, с. 5]. Тому відмінності між глобальною і «новою» всесвітньою історією, яка під впливом «глобального повороту» прийняла нові методологічні принципи, виявити не вдалося.

Натомість американський історик Б. Мезліш, один з піонерів глобальної історії, вважав, що глобальна і всесвітня історія мають багато спільного лише тоді, коли практикують макро-історичний аналіз і вивчають «великі теми», довготермінові тенденції, події і процеси, які виходять за межі культурних і національних кордонів, зв'язки і взаємні впливи між спільнотами поза межами кордонів, і чинники, які інтегрують і дезінтегрують світ продовж історії. На

його думку, глобальна історія була продовженням того варіанту всесвітньої історії, який запропонував у 1976 р. У. Мак Нейл [24], за винятком того, що точкою відліку для її вивчення має бути сучасність [23, с. 389]. Такий підхід застосовували також Ф. Бродель, І. Валлерстайн і Д. Абу-Лугод [23, с. 393]. Проте основним фокусом всесвітньої історії він вважав цивілізації. Оскільки імперії, «носії цивілізацій минулого», більше не існували і їх замінили держави-нації, глобальна історія створювала нову концептуальну основу для вивчення процесів, що виходили за межі національних держав [23, с. 393].

У той час, коли у світовій історичній науці відбувся «глобальний поворот», історики України нарешті позбавилися від нав'язаної їм методології марксизму-ленінізму з її класовим підходом, і в пошуках нової методології сконцентрувалися на цивілізаційному підході. Це суперечило новим тенденціям розвитку світової (переважно західної) історичної науки, яка здійснювала перехід від цивілізаційного підходу до глобальної історії.

Поза увагою вітчизняних дослідників до цього часу залишилося те, що радянська методологія при усій її обмеженості також частково поділяла принципи глобальної історії, принаймні тоді, коли вивчала такі транснаціональні питання як міжнародні (глобальні) робітничий і соціалістичний рухи [5].

Серед вчених існує консенсус, що поява глобальної історії була передусім реакцією на усвідомлення глобальних змін, під впливом яких сформувалися різні концепції глобалізації [20; 4; 30]. Крім цього, існує також погляд на глобальну історію як історію глобалізації. Такої точки зору дотримувався американський історик Брюс Мезліш, який у 1990-ті рр. одним з перших почав досліджувати відмінності між глобальною і всесвітньою історією, і зв'язки між глобальною історією і глобалізацією [21; 22; 23]. На його думку, глобальна історія вивчає явище глобалізації, її фактори і ключові характеристики з історичної перспективи. Вона бере за початкову точку відліку сучасність, звідки починає вивчати вияви цього феномену в історії. Це міждисциплінарна сфера дослідження, яка враховує дослідження у сферах економіки, соціології, демографії тощо. Крім цього, Б. Мезліш розглядав глобальну історію як методологічний підхід, згідно з яким процеси можуть бути краще досліджені на глобальному, ніж локальному, національному чи регіональному рівнях [23, с. 389].

Б. Мезліш виділяв два різні підходи до глобальної історії як історії глобалізації, а саме її «сильну» і «слабку» інтерпретації. Представники «сильної» інтерпретації вважають глобалізацію порівняно недавнім феноменом

(не раніше середини ХХ ст.) і новою епохою в розвитку людства («глобальна епоха»). Представники «слабкої» інтерпретації розглядають глобалізацію є історичний процес, який розпочався у давнину і з того часу пройшов через різні трансформації. Тож з другої половини ХХ ст. можна говорити лише про нову, сучасну стадію глобалізації [23, с. 390-391].

Сам Б. Мезліш належав до першої групи, до якої також можна віднести соціологів У. Бека [8; 9] і Е. Гідденса [15]. До другої групи можна включити І. Валлерстайна [32], А. Г. Хопкінса [16], Я. А. Шолте [28], Л. Грініна і А. Коротаєва [17]. Другу групу, у свою чергу, також можна поділити на дві підгрупи. Перша з них інтерпретує глобалізацію як циклічний процес (А. Г. Хопкінс, С. А. Бейлі, Р. Дейтон й інші співавтори праці «Глобалізація у світовій історії»), друга – як лінійний (Р. Робертсон, Я. А. Шолте) [14, с. 44]. Учені по-різному визначають початок глобалізації у минулому, акцентують на різних її аспектах.

Не усі історики поділяють концепцію глобальної історії як історії глобалізації. Це передусім пов'язано з існуванням різних її концепції і поширенням спрощеного розумінням глобалізації як інтеграції. Погоджуємося з британськими соціологами З. Бауманом [6], Д. Гелдом і Е. Мак Грю [18], що глобалізація не обов'язково веде до інтеграції чи універсалізації. Вона роз'єднує так само як об'єднує. Складовими частинами процесів глобалізації є зростаюча сегрегація простору, відокремлення і відчуженості [6, с. 6-7].

На нашу думку, у разі, коли глобалізація визначається як процес інтеграції, варто неодмінно зазначати, що ці різні процеси, які відбуваються у різних сферах з різним динамізмом і результативністю. На нашу думку, більш вдалим є дефініції глобалізації, які уникають слів «інтеграція», «уніфікація», «універсалізація», і акцентують на «взаємодії» і «взаємозв'язках», які спричиняють «взаємовпливи» і «взаємозалежності» (у позитивному чи негативному значеннях), ведуть як до інтеграції, так і до дезінтеграції.

Ми розглядаємо глобалізацію як процеси глобальних змін, які відбуваються у різних сферах з різною динамікою, і супроводжуються посиленням зв'язків і взаємодії між різними (державними і недержавними) акторами поза межами кордонів, незалежно від відстаней, що призводить до зростання взаємовпливів і взаємозалежності між ними. Це не єдиний цілісний процес, а різні процеси, які відбуваються у різних сферах (економічній, політичній, фінансовій, військовій, культурній, навколишнього середовища тощо) з різною інтенсивністю, не обов'язково одночасно і паралельно. Ці процеси не є лінійними, вони позначаються підйомами і спадами.

Глобалізація має одночасно об'єктивний і суб'єктивний характер. Її об'єктивний характер означає, що вона впливає на спільноти і окремих людей незалежно від її розуміння чи навіть усвідомлення її існування. З іншого боку, рушієм глобальних змін, тобто глобалізації, є *рух* людей, ідей, капіталів, інформації тощо, який обумовлюється розвитком технологій й існуванням певних умов, що роблять його можливим, а це залежить від рішень і дій людей.

Інновації і нові технології (приручення коня, винайдення колеса, конструювання і вдосконалення кораблів, будівництво залізниць, створення телеграфу, телефону, інтернету тощо) продовж історії полегшували і пришвидшували рух на поза межі кордонів. Унаслідок цього взаємодії, взаємовпливи і взаємозалежності між різними спільнотами посилювалися і поглиблювалися. Згідно з логікою глобалізації, спільноти, які першими використовували нові чи вдосконалені технології (у різних сферах), пристосовувалися до змін швидше, були більш динамічними і мобільними, а унаслідок цього – більш успішними.

Якщо глобалізацію розглядати як процеси, які проходять через усю історію людства, тоді концепція глобальної історії як історії глобалізації не суперечить іншій її інтерпретації – як форми всесвітньої історії. У такій інтерпретації глобалізація є підґрунтям всесвітньої історії, тож історія як наукова дисципліна вивчає її прояви у різних часових і просторових рамках.

Водночас варто брати до уваги, що феномен глобалізації відноситься не лише до минулого, але також до сьогодення і майбутнього. Тому, на нашу думку, важливо відрізнити *історію глобалізації* (тобто її прояви у минулому) і *вивчення глобалізації* як феномену, що не є сферою дослідження істориків.

Тісні зв'язки між глобальною історією і глобалізацією (у різних інтерпретаціях) підтверджуються гострою критикою глобальної історії з боку авторитетних істориків, яка співпала у часі зі «спадом глобалізації», що відбувається останніми роками (хоча такі оцінки також є дискусійними).

У резонансній статті Дж. Аделмана «Чим є глобальна історія сьогодні» [4] викладено його критику глобальної історії як «історії глобалістів», що була відповіддю істориків на «хвилю глобалізації». Під її впливом вони виробили «постнаціональний космополітичний наратив» взаємозв'язків й інтеграції, щоб дати глобалізації «людське обличчя». Бачення більш інтегрованого світу мало сприяти появі толерантних і космополітичних глобальних жителів. При цьому історики сфокусувалися на позитивному ефекті інтеграції, без достатньої уваги до протилежних процесів. Проте «спад глобалізаційної хвилі» призвів до кризи глобальної історії.

Для того, щоб її здолати Дж. Аделман рекомендував історикам брати до уваги не лише інтеграційні, але й дезінтеграційні процеси, не лише переваги, але і негативні наслідки посилення взаємозалежності, намагатися більш глибоко зрозуміти сутність глобальної взаємозалежності, досліджувати не лише виникнення зв'язків між локальними і глобальними спільнотами, але й те, як і чому вони зникають, вивчати місця, які чинять спротив глобалізації чи залишаються «не глобалізованими». Західні історики мали також слухати іншу половину світу, більш серйозно ставитися до залучення інших мов (крім англійської) й інших способів оповідання історії.

З аналогічною критикою виступив інший відомий американський історик Д. Белл [10, с. 17]. Він акцентував на завданні приділяти більше уваги впливу «глобальних сил» на різні спільноти і їхній потребі реагувати на них, а також протилежному процесу – стимулам глобальним змінам з боку «малих місць». Прикладами цього були Аравія в часи Магомета, Німеччина в часи Лютера чи Париж під час Французької революції

Р. Дрейтон і Д. Мотадель, які виступили на захист глобальної історії, також були змушені визнати існування певних проблем: по-перше, безпідставно часте використання таких слів як «глобальний», «транснаціональний», «міжкультурний»; по-друге, притаманну глобальному підходу тенденцію ідентифікувати подібності й конвергенцію й ігнорувати відмінності і дивергенцію [13, с. 7-8]; по-третє, домінування у сфері глобальної історії англомовних істориків, не зважаючи на заявлену мету представити альтернативний європоцентристському погляд на історію світу [13, с. 10]. Як справедливо зауважують автори, лише небагато істориків поза межами університетів багатих держав мають доступ до нових книжок і провідних наукових журналів, можуть подорожувати до зарубіжних архівів, щоб робити помітний внесок у розвиток глобальної історії.

Одне з важливих питань, що виникає в контексті аналізу глобальної історії – це визначення характеру її зв'язків з національною історією. Так, деякі історики вважають глобальну історію антитезою національній [29, с. 26]. Інші (наприклад, Б. Мезліш, С. Конрад, Р. Дрейтон, Д. Мотадел) не бачать конфлікту між ними.

З точки зору С. Конрада, глобальна історія є методологією, яка дозволяє науковцям дивитися на більшість проблем з іншого масштабу людського досвіду [29, с. 26], тож її можна застосовувати до національної історії так само як і до всесвітньої. Як приклад, він наводить працю Дієго Олстейна (Diego Olstein) «Думати про історію глобально» (Thinking History Globally), щоб

продемонструвати різні методологічні підходи, що асоціюються з глобальною історією (постколоніальна історія, порівняльна історія, транснаціональна історія, «велика історія» й інші). Усі вони дозволяють позбавитися від обмежень, які створює при написанні історії національна перспектива [29, с. 27]. Так, у праці Д. Олстейна історія Аргентини у XX ст. розповідається порізному 12 раз з використанням 12 різних підходів глобальної історії.

С. Конрад також вважає, що застосування глобального підходу до подій і процесів національної історії чи розгляд їх у ширшому контексті дозволяє історикам пояснити їх краще чи навіть інакше. Наприклад, розгляд німецького націоналізму XIX ст. як дуже особливого феномену призводить до висновків про прямі зв'язки між ним і націонал-соціалізмом. Проте порівняння його з націоналізмами в інших державах того самого періоду виявляє їхню подібність і веде до зовсім інших висновків [29, с. 32].

Тобто у випадку вивчення національної історії глобальна історія є методологічним підходом, який ставить предмет дослідження в ширший міжнародний контекст, що виходить за національні кордони і відносини з сусідніми державами/народом, і намагається зрозуміти усі чинники (не лише внутрішні, але й міжнародні), які впливали на досліджувані події і процеси. Такий підхід, який враховує міжнародні взаємодії і взаємовпливи, робить національні історії будівельними цеглинами всесвітньої історії. Протилежний підхід веде до обмежених і часто невірних висновків.

Наприклад, ми не зможемо правильно оцінити причини поразки українців у справі створення національної держави під час і після Першої світової війни, якщо братимемо до уваги лише внутрішні чинники і російські впливи. Потрібно також з'ясувати погляди держав Антанти-переможців у світовій війні на формування повоєнного устрою в Європі і світі, порівняти дії української й інших національних еліт, спрямовані на створення і зміцнення національної державності, та здобуття міжнародної підтримки.

Аналогічно, ми не зможемо правильно зрозуміти причини російської агресії проти України (з 2014 р.), якщо будемо вивчати лише внутрішні чинники в Україні й Росії та їхні двосторонні відносини, але ігнорувати трансформації, що відбулися в світі у XXI ст. Адже саме ці зміни в міжнародній системі зробили цю агресію можливою. Сучасна політика Росії щодо українського Донбасу також є більш зрозумілою, якщо провести порівняння з політикою Російської імперії XIX ст. стосовно захисту християнського населення Османської імперії чи підтримки слов'янських націоналізмів у

Австрійсько-Угорській монархії, особливо перед Першою світовою війною, для досягнення своїх геополітичних цілей.

Більше того, оскільки глобалізація впливає на кожну спільноту і кожну людину в дуже різних локальних і національних контекстах, важливо вивчати фактори глобалізації по відношенню до «локальної реальності», яка набуває багатьох форм [23, с. 389]. Цій меті служить концепція «глокалізації», яка відображає комбінацію глобальних і локальних факторів. Автор цієї концепції, американський соціолог Рональд Робертсон, визначає глокалізацію як інтерпретації і застосування ідей і процесів, залучених до глобалізації, по-різному, в залежності від поглядів й історії різних груп. Тому різні спільноти інкорпують ідеї з глобального арсеналу вибірково і пристосування до глобалізації набувають багатьох форм [27]. Поєднання глобальних і локальних чинників призводить до гібридності і різноманітності, що є історичною реальністю існування людства.

Одне з питань, що виникає у контексті аналізу глобальної історії як методології – чи можна її застосовувати до будь-якого історичного дослідження. На думку С. Конрада, це лише одна з перспектив серед багатьох інших, і не може бути однаково ефективною для будь-якого предмету дослідження [29, с. 28, 30].

Д. Белл вважає, що глобальний підхід є важливим, але недостатнім для пояснення багатьох внутрішніх подій і процесів в «малих місцях». Так, наприклад, він є надзвичайно важливий, щоб зрозуміти, чому почалася Французька революція кінця XVIII століття, але не може пояснити, чому її розвиток призвів до терору. Для того, щоб пояснити такий розвиток, історик повинен аналізувати передусім внутрішню динаміку революції, а також культурну й інтелектуальну історію, яка сформувала погляди її учасників. Аналогічно, націоналізм не є лише реакцією на глобальні процеси. Він перебуває під впливом багатьох інших політичних, культурних, соціальних, економічних і релігійних факторів [10, с. 16-17].

Таким чином, наше дослідження засвідчило, що глобальну історію розглядають у двох площинах – як сферу дослідження і методологію. У першому випадку вона має тісні зв'язки з всесвітньою історією і глобалізацією, у другому – формує специфічні підходи до вивчення і викладання історії, не лише всесвітньої. Ці концепції глобальної історії не суперечливі, а доповнюють одна одну.

Передусім глобальна історія розглядається як форма всесвітньої історії, основана на певних методологічних принципах. Виникнення глобальної історії

було реакцією на появу у 1980-1990-х рр. концепції глобалізації. Вона вплинула на всесвітню історію, на методи її дослідження і написання. Деякі історики-всесвітники прийняли «глобальний поворот», унаслідок чого перейшли на позиції глобальної історії. Тож терміни «глобальна історія» і «(нова) всесвітня історія» можна використовуються як синоніми. Як сфера дослідження глобальна історія визначається також як історія глобалізації. Це визначення є дискусійним, що обумовлюється існуванням багатьох концепцій глобалізації і відсутністю наукового консенсусу з цих питань.

Глобальна історія – це також методологія, яку можна застосувати до вивчення історії в цілому. Вона об'єднує різні підходи (теорія світ-систем, постколоніальна історія, транснаціональна історія, історія підлеглих, імперська історія тощо), спільними для яких є відмова від європоцентризму, розуміння минулого як інтегрованого цілого, акцент на зв'язках, взаємодії і взаємних впливах через кордони (державні, культурні тощо), міждисциплінарний підхід. Крім того, глобальна історія диктує вибір певних тем, що мають транскордонний, транснаціональний, транскультурний характер, при дослідженні яких вона є найбільш ефективною.

Список використаних джерел та літератури:

1. Городня Н. Глобальна чи всесвітня історія. Вплив концепції глобалізації на вивчення і викладання історії / Наталія Городня // Україна, Європа, світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: історія, міжнародні відносини. За ред. Л. М. Алексієвця. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2018. – Вип. 21. – С. 168–176.
2. Abu-Lughod J. Before European Hegemony: The World System A.D. 1250– 350 / Janet Abu-Lughod. – New York: Oxford University press, 1989. – 446 p.
3. Adelman J. Replies to Richard Drayton and David Motadel. Words from Jeremy Adelman / Jeremy Adelman // Journal of Global History. – 2018. – Is. 13. – Pp. 18–21.
4. Adelman J. What is Global History Now? 02 March, 2017 / Jeremy Adelman // Aeon Essays [Electronic resource]. – Mode of access: <https://aeon.co/essays/is-global-history-still-possible-or-has-it-had-its-moment> [Accessed: October 30, 2018].
5. Basista J. Russian/Soviet Historiography on World History (and its Impact on Historiographies in the Soviet Satellite States) / Jakub Basista // *World and Global History: Research and Teaching*. – Pisa : Plus-Pisa University Press, 2011. – Pp. 91–106.
6. Bauman Z. Globalization. The Human Consequences / Zygmunt Bauman. – New York: Columbia University Press, 1998. – 160 p.
7. Bayly Ch. The Birth of the Modern World, 1780–1914 / Christopher Bayly. – London: Wiley-Blackwell, 2004. – 564 p.
8. Beck U. Power in the Global Age / Ulrich Beck. Cambridge, U.K.: Polity Press, 2005. – 352 p.
9. Beck U. What Is Globalization? / Ulrich Beck. – Cambridge, U.K.: Polity Press, 2000. – 192 p.
10. Bell D. Replies to Richard Drayton and David Motadel. Words from David Bell / David Bell // Journal of Global History. – 2018. – Is. 13. – Pp. 16–18.
11. Braudel F. The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II / Fernand Braudel. – New York: Harper&Row, 1972. – 1375 p.

12. Conrad S. What Is Global History? / Sebastian Conrad. – Princeton&Oxford: Princeton University Press, 2016. – 303 p.
13. Drayton R., Motadel D. Discussion: the Futures of Global History / Richard Drayton, David Motadel // *Journal of Global History*. – 2018. – Is. 13. – Pp. 1–21.
14. Eštok G., Bzdilová R. Globalization – An Old or a New Phenomenon? / Gabriel Eštok, Renáta Bzdilová // *The Scale of Globalization. Think Globally, Act Locally, Change Individually in the 21st Century*. – Ostrava: University of Ostrava, 2011. – 387 p. – Pp. 43–48.
15. Giddens A. Runaway World: How Globalization is Reshaping Our Lives / Anthony Giddens. – London: Profile books, 1999. – 124 p.
16. Globalization in World History / Ed. A. G. Hopkins. – London: Pimlico, 2002. – 352 p.
17. Grinin L., Korotayev A. The Origins of Globalization / Leonid Grinin, Andrey Korotayev // *Globalization: Yesterday, Today and Tomorrow*. – Litchfield Park, AZ: Emergent Publications, 2013. – Pp. 1–29.
18. Held D., McGrew A. Globalization / Anti-globalization: Beyond the Great Divide (2nd ed.) / David Held, Anthony McGrew. – Cambridge, UK, Malden, MA: Polity Press, 2007. – 304 p.
19. Jalagin S., Tavera S., Dilley A. Introduction / Seija Jalagin, Susanna Tavera, Andrew Dilley // *World and Global History: Research and Teaching*. – Pisa : Plus-Pisa University Press, 2011. – Pp. XI–XVI.
20. Jong J. de. World History and Global History: Concepts and Theories World History: A Brief Introduction / Janny de Jong // *World and Global History: Research and Teaching*. – Pisa : Plus-Pisa University Press, 2011. – Pp.1–12.
21. Mazlish B., Iriye A. (eds.). The Global History Reader / Bruce Mazlish, Akira Iriye. – New York and London: Routledge, 2005. – 312 p.
22. Mazlish B., Buultjens R. (eds.). Conceptualizing Global History / Bruce Mazlish, Ralph Buultjens. – Westview Press, 1993. – 253 p.
23. Mazlish B. Comparing Global History to World History / Bruce Mazlish // *Journal of Interdisciplinary History*. – 1998. – Vol. 28. – №. 3. – Pp. 385–395. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.jstor.org/stable/205420> [Accessed: October 20, 2018].
24. McNeill W. Plagues and Peoples / William McNeill. – Garden City, N.Y.: Anchor Press, 1976. – 368 p.
25. McNeill W. The Rise of the West. A History of the Human Community / William McNeill. – Chicago: University of Chicago Press, 1963. – 866 p.
26. Pomeranz K. The Great Divergence: China, Europe, and the Making of the Modern World Economy / Kenneth Pomeranz. – Princeton, NJ: Princeton University Press, 2000. – 392 p.
27. Robertson R. Glocalization: Time-Space and Homogeneity-Heterogeneity / Ronald Robertson // *Global Modernities*. – London: SAGE Publications, 1995. – Pp. 25–44.
28. Scholte J.A. Globalization. A Critical Introduction / Jan Aart Scholte. – London: Red Globe Press, 2000. – 520 p.
29. Semyonov A. “Global History is More than the History of Globalization”: Interview with Sebastian Conrad / Alexander Semyonov // *Ab Imperio*. – 2017. – № 1. – Pp. 23–43.
30. Stanziani A. Eurocentrism and the Politics of Global History / Alessandro Stanziani. – Cham, Switzerland: Palgrave Pivot, 2018. – 153 p.
31. Tignor R. [et al]. Worlds Together, Worlds Apart: A History of the World from the Beginning of the Humankind to the Present / Robert Tignor [et al]. 3rd ed. – New York and London: W.W.Norton & Company, 2011. – 843 p.
32. Wallerstein I. The Modern World-System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century / Immanuel Wallerstein. – New York: Academic Press, 1976. – 442 p.

References:

1. Gorodnia, N. (2018). Globalna chy vsesvitnia istoria. Vplyv kontsepsii globalizatsii na vuvchennia i vykladnnia istorii. *Ukraina, Yevropa, Svit*, 21, 168-176.

© Наталя Городня, 2019

2. Abu-Lughod, J. (1989). *Before European Hegemony: The World System A.D. 1250-1350*. New York: Oxford University press.
3. Adelman, J. (2018). Replies to Richard Drayton and David Motadel. Words from Jeremy Adelman. *Journal of Global History*, 13, 18-21.
4. Adelman, J. (2017). What is global history now? *Aeon Essays*. Retrieved October 30, 2018 from <https://aeon.co/essays/is-global-history-still-possible-or-has-it-had-its-moment>
5. Basista, Jakub (2011). Russian/Soviet Historiography on World History (and its Impact on Historiographies in the Soviet Satellite States). In Seija Jalagin, Susanna Tavera, Andrew Dilley (eds) *World and Global History: Research and Teaching*. Pisa: Plus-Pisa University Press, 91-106.
6. Bauman, Z. (1998). *Globalization. The Human Consequences*. New York: Columbia University Press.
7. Bayly, Ch. (2004). *The Birth of the Modern World, 1780–1914*. London: Wiley-Blackwell.
8. Beck, U. (2005). *Power in the Global Age*. Cambridge, U.K.: Polity Press.
9. Beck, U. (2000). *What Is Globalization?* Cambridge, U.K.: Polity Press.
10. Bell, D. (2018). Replies to Richard Drayton and David Motadel. Words from David Bell. *Journal of Global History*, 13, 16-18.
11. Braudel, F. (1972). *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II*. New York: Harper&Row.
12. Conrad, S. (2016). *What Is Global History?* Princeton&Oxford: Princeton University Press.
13. Drayton, R., Motadel D. (2018). Discussion: the Futures of Global History. *Journal of Global History*, 13, 1-21.
14. Eštok, G., Bzdilová, R. (2011). Globalization – An Old or a New Phenomenon? *The Scale of Globalization. Think Globally, Act Locally, Change Individually in the 21st Century*. Ostrava: University of Ostrava, 43-48.
15. Giddens, A. (1999). *Runaway World: How Globalization is Reshaping Our Lives*. London: Profile books.
16. Hopkins, A.G. (ed). (2002). *Globalization in World History*. London: Pimlico, 2002.
17. Grinin, L. & Korotayev, A. (2013). The Origins of Globalization. In Jim Sheffield, Andrey Korotayev, Leonid Grinin (eds.). *Globalization: Yesterday, Today and Tomorrow* (1-29). Litchfield Park, AZ, 2013.
18. Held, D. & McGrew, A. (2007). *Globalization / Anti-globalization: Beyond the Great Divide* (2nd ed.). Cambridge, UK, Malden, MA: Polity Press.
19. Jalagin S., Tavera S. & Dilley A. (2011). Introduction. In Seija Jalagin, Susanna Tavera, Andrew Dilley (eds). *World and Global History: Research and Teaching* (pp. XI-XVI). Pisa: Plus-Pisa University Press.
20. Jong, J. de (2011). World History and Global History: Concepts and Theories World History: A Brief Introduction. In Seija Jalagin, Susanna Tavera, Andrew Dilley (eds). *World and Global History: Research and Teaching* (pp. 1-12). Pisa : Plus-Pisa University Press.
21. Mazlish, B. & Iriye, A. (eds.) (2005). *The Global History Reader*. New York and London: Routledge.
22. Mazlish, B. & Buultjens, R. (eds.). (1993). *Conceptualizing Global History*. Westview Press.
23. Mazlish, B. Comparing Global History to World History. *Journal of Interdisciplinary History*. 1998. 28, 3, 385–395. Retrieved October 20, 2018 from <http://www.jstor.org/stable/205420>
24. McNeill W. (1976). *Plagues and Peoples*. Garden City, N.Y.
25. McNeill, W. (1963). *The Rise of the West. A History of the Human Community*. Chicago: University of Chicago Press.
26. Pomeranz, K. (2000). *The Great Divergence: China, Europe, and the Making of the Modern World Economy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

27. Robertson, R. (1995). Glocalization: Time-Space and Homogeneity-Heterogeneity. In M. Featherstone, S. Lash & R. Robertson (eds.). *Global Modernities* (25–44). London: SAGE Publications.
28. Scholte, J.A. *Globalization* (2000). A *Critical Introduction*. London: Red Globe Press.
29. Semyonov, A. (2017). “Global History is More than the History of Globalization”: Interview with Sebastian Conrad. *Ab Imperio*, 1, 23-43.
30. Stanziani, A. (2018). *Eurocentrism and the Politics of Global History*. Cham, Switzerland: Palgrave Pivot.
31. Tignor, R. [et al] (2011). *Worlds Together, Worlds Apart: A History of the World from the Beginning of the Humankind to the Present*. 3rd ed. New York and London: W.W.Norton & Company.
32. Wallerstein, I. (1976). *The Modern World-System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*. New York: Academic Press.

Nataliya Gorodnia, Dr. Habil. (History), Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

GLOBAL HISTORY, WORLD HISTORY AND GLOBALIZATION

Abstract. *This paper is intended to describe and discuss the major concepts of global history, and to elucidate connections between global history, world history, and globalization.*

The research reveals that global history is a field of study and a methodology of historical research. These two concepts supplement each other.

As a field of study global history is understood in two ways - a form of world history, based on some methodological principles, and a history of globalization. Global history appeared in 1980-1990s as a reaction on globalization, and it was influenced by its different concepts. Debates on globalization impacted world history, its themes and methods of research. Those world historians, who accepted the «global turn», began to practice global history. For the reason, the terms «global history» and «(new) world history» may be used as synonyms. A part of historians understand global history as a history of globalization. However, this definition is disputable because of numerous concepts of globalization and the absence of consensus on the issues.

As a methodology global history consolidates different approaches, such as world systems theory, postcolonial history, transnational history, subaltern history, imperial history, and others. They share similar principles that include a rejection of Eurocentrism, an understanding of the past as an integrated unit, interdisciplinary approach, and a focus on connections, interactions and mutual influences that transcend borders (national, cultural, and others). Global history prefers some specific research topics that are trans-national and trans-cultural in nature, because in these cases it has the strongest explanatory power. However, as a methodology it can be applied to different scales of human experience, including events and processes at local, national, and regional levels by studying them from a wider, global perspective.

Key words: *global history, world history, globalization, history of globalization, methodology of historical research.*

Надійшла до редколегії 07.07.2019